

STAVOVI I VRIJEDNOSTI U DJECE NORMALNOG I USPORENOG KOGNITIVNOG RAZVOJA

Vladimir Stančić

Fakultet za defektologiju
Sveučilište u Zagrebu

Originalni znanstveni rad
UDK: 376.443
Prispjelo : 21. 04. 1985.

SAŽETAK

Skalom za ispitivanje stavova i vrijednosti (SSV skala) ispitano je 90 učenika drugih i trećih razreda osnovne škole normalna kognitivnog razvoja i 66 učenika spomenutih razreda usporenog kognitivnog razvoja (raspon kvocijenata inteligencije od 49 do 77). Primjenom multivarijatne analize varijance (MANOVA) i multiple grupe diskriminativne analize (DISCRM) ustanovljeno je da u razvoju stavova i vrijednosti, kako se one ispituju SSV skalom, postoji značajna razlika između jednih i drugih učenika. Razlika između centroida iznosi 1,2 standardne devijacije i statistički je značajna. Najveće su se razlike između oba uzoraka učenika pokazale u onim varijablama SSV skale kojima se ispituje zrelost u prosuđivanju određenih socijalnih situacija i samokontrola, dok su manje izražene ili ih uopće nema u onim varijablama kojima se ispituje socijalna solidarnost i vrednovanje škole.

1. UVOD

U okviru znanstvenog zadatka Fakulteta za defektologiju pod naslovom „Evaluacija socijalizacijskih i obrazovnih efekata odgoja, obrazovanja i rehabilitacije djece usporenog kognitivnog razvoja u redovnim osnovnim školama (Stančić, Mavrin—Cavor, Levandovski, 1984.) ispitan je razvoj stavova i vrijednosti u djece normalnog i usporenog kognitivnog razvoja. Stavovi i vrijednosti ispitani su pomoću SSV skale (Stančić, 1983.) Racionala konstrukcije skale prikazana je u Provizornom priručniku za njezinu primjenu (Stančić, 1983.)

2. SSV SKALA

SSV skala je konstruirana tako da bude posve praktična i jednostavna za primjenu

i da intencionalno ispituje socijalne stavove i vrijednosti u učenika niže osnovnoškolske dobi. Prije upotrebe u okviru navedenog zadatka bila je podvrgnuta preliminarnom ispitivanju na 50 učenika drugih i trećih razreda osnovnih škola u Zagrebu, na 10 lako mentalno retardiranih i 10 slijepih učenika. Skala sadrži 21 kratku priču, odnosno pitanje koje ispitivač glasno čita ispitanicima i doslovno bilježi njihove odgovore; on slobodno potiče učenike na što potpunije odgovore. Priče odnosno pitanja u skali su ova:

1. Četiri dječaka (djevojčica) igra se loptom. Oni su jednako veliki kao i ti. Ti se želiš zajedno s njima igrati, ali oni (one) to ne dopuštaju. Što ćeš ti učiniti?
2. Nekoliko dječaka (djevojčica) razgovara o tome kako su proveli ljeto. Ti

- želiš također s njima razgovarati, ali oni ne žele da im se pridružiš. Što ćeš učiniti?
3. Je li uvijek dobro raditi ono što rade i drugi učenici?
 4. Nekoliko dječaka (djevojčica) igra se loptom i ti zajedno s njima. U igri je lopta bačena u dvorište susjedne zgrade. Ostali dječaci (djevojčice) kažu da ti ideš po loptu. Što ćeš učiniti?
 5. Jedan je učenik ukrao novac drugome. Drugarica je to saznala. Što bi ona trebala učiniti?
 6. Ako ti učiniš nešto loše, npr. razbiješ staklo u učionici, a drugarica pita tko je to uradio, što ćeš ti učiniti?
 7. Ako Marko (Ksenija) nešto jako želi, a odmah ne dobije, što je najbolje da uradi?
 8. Što bi ti učinio (učinila), ako bi te jedan dječak (djevojčica) mnogo manji od tebe počeo tući?
 9. Marko (Ksenija) jede jabuku. Drugi dječak (djevojčica) ga (je) zamoli da mu (joj) dade pol jabuke. Što bi Marko (Ksenija) trebao učiniti?
 10. Ivan (Vlasta) i Marko (Ksenija) zajedno se igraju. U igri Ivan (Ksenija) padne i ozlijedi nogu. On (ona) zamoli Marka (Kseniju) da mu pomogne doći kući, jer sam (sama) ne može sada dobro hodati. No Marko (Ksenija) kaže da ima mnogo učiti i da ga (je) ne može pratiti kući; neka Ivan (Ksenija) sam pokuša doći do svoje kuće. Iako Marko (Ksenija) ima mnogo učiti, da li je on (ona) učini pravo?
 11. Što bi ti učinio (učinila), ako bi se igrao (igrala) s Ivanom (Vlastom) koji je ozlijedio nogu, a imaš također mnogo učiti?
 12. Marko (Ksenija) se vozi biciklom. Drugi dječak (djevojčica) ga (je) zamoli da mu (joj) posudi bicikl da se malo provoza. Što bi Marko (Ksenija) trebao učiniti?
 13. Ivana (Vlastu) su roditelji kaznili jer nije na vrijeme došao (došla) kući. Oni nisu htjeli čuti Ivanovo (Vlastino) opravdanje zbog čega je zakasnio (zakasnila), jer on (ona) mora uvijek na vrijeme doći kući. Što ti misliš, jesu li roditelji imali pravo?
 14. Što misliš, da li roditelji trebaju sve znati što djeca pričaju?
 15. Učenici se dogovaraju da kupe poklon svom bolesnom prijatelju koji leži kod kuće. Svaki je dao nešto novaca, samo Goran nije dao ništa, iako je imao novaca, Ima li Goran pravo kada kaže da novac treba štedjeti, a ne trošiti ga na kojekakve poklone?
 16. Zbog čega djeca idu u školu?
 17. Kako ti se sviđa u školi?
 18. Što ti se u školi najviše sviđa?
 19. Što ti se u školi najmanje sviđa?
 20. Sada ću ti pročitati nekoliko rečenica, a ti mi reci kojom se od njih slažeš!
 - a) Nikada nisam zadovoljan (zadovoljna) sa sobom i onim što radim.
 - b) Katkada sam zadovoljan (zadovoljna), a katkada nezadovoljan (nezadovoljna) sa sobom i onim što radim.
 - c) Uvijek sam zadovoljan (zadovoljna) sa sobom i onim što radim.

21. Jedan se dječak jako razljutio i namjerno razbio jednu čašu koju je držao u ruci. Drugi je dječak nenamjerno, slučajno razbio deset čaša koje su bile složene na stolu. Koji je dječak učinio veće zlo? Zbog čega?

Odgovorima učenika na pitanja SSV skale žele se upoznati i ocijeniti socijalni stavovi i vrijednosti u određenoj fazi njihova razvoja. Npr. odgovorima na pitanja br. 1 i 2 nastoji se ocijeniti odnos djece prema pripadnosti grupi, jakost želje za tim pripadanjem i vještine da se ona ostvari; odgovorima na pitanje br. 3 želi se procijeniti dječji odnos prema socijalnoj vrijednosti određenih oblika ponašanja i kritičnost djece prema socijalnoj imitaciji; br. 4 procjenjuje stupanj solidarnosti, br. 5 stav djece prema socijalno neprihvatljivom ponašanju, prema kažnjavanju i funkciji kazne, br. 6 spremnost djeteta da preuzme odgovornost za vlastite postupke, br. 7 odnos prema neispunjenju želje, br. 8 se odnosi na interpersonalne odnose u konfliktnim situacijama, pitanja br. 9 i 12 procjenjuju sklonost djeteta da vlastito dijeli s drugima, a pitanjima br. 10 i 11 ispituje se sklonost učenika prema pružanju pomoći prijatelju u nevolji. Br. 13 i 14 procjenjuje sklonost prema prijateljstvu, solidarnost, a odgovorima na pitanja br. 16, 17, 18, 19 stav prema školi i njezinoj funkciji te uopće doživljaj škole. Pitanje br. 20 odnosi se na stav prema sebi, a br. 21 ispituje mogućnost djece da razlikuju korisnost od etičnosti, odnosno moralnu od materijalne štete (detaljnije o tome može se vidjeti u „Kriterijima ocjenjivanja“ u Stančić, 1983).

Upute za primjenu SSV skale kao i kriteriji za ocjenjivanje odgovora dati su u „Provizornom priručniku“ (Stančić, 1983). Odgovori se ocjenjuju ocjenom 0, 1 i 2, odnosno u kasnijoj verziji 1, 2 ili 3 boda.

3. ISPITANICI

U okviru navedenog znanstvenoistraživačkog zadatka bilo je ispitano 66 učenika usporenog kognitivnog razvoja drugih i trećih razreda (UKR) uključenih u redovne osnovne škole na području Slavenskog Broda i Osijeka kao i polaznika jedne specijalne osnovne škole u Osijeku te 90 učenika refereničnog uzorka bez ikakvih ustanovljenih teškoća u razvoju. Djeca usporenog kognitivnog razvoja obuhvaćala su lako mentalno retardiranu djecu, granične slučajeve i kulturno depriviranu djecu s totalnim rasponom QI od 49 do 77. Razlozi uvođenja tog termina navedeni su u Stančić, Mavrin—Cavor, Levandovski, 1984. Učenici refereničnog uzorka obuhvaćali su po 2 do 3 učenika u svakom odjeljenju u koje je bilo uključeno dijete usporenog kognitivnog razvoja.

4. PROBLEMI I METODE

U okviru ove analize postavlja se pitanje postoje li razlike u razini razvoja socijalnih stavova i vrijednosti između učenika refereničnog uzorka i učenika usporenog kognitivnog razvoja. Značajna su dva problema:

1. postoje li razlike po pojedinim česticama SSV skale, i
2. postoji li razlika s obzirom na čitavu skalu kao sistem.

Radi obrade podataka ispitivanja i utvrđivanja značajnosti razlika primijenjene su ove metode:

1. Metoda glavnih komponenata (Hotelling),
2. Multivarijatna analiza varijance (MANOVA),
3. Multipla grupna diskriminativna analiza (DISCRM) (Cooley i Lohnes, 1971).

5. REZULTATI I DISKUSIJA

5.1. Objektivnost ocjenjivača odgovora ispitanika na pitanja SSV skale

Da bi se ustanovila objektivnost ocjenjivača SSV skale, dobivene odgovore ispitanika ocjenjivala su tri ocjenjivača neovisno jedan o drugome na temelju istih kriterija. Objektivnost ocjenjivača ispitana je metodom glavnih komponenata (Hotelling), a ta je metoda istodobno omogućila da se na temelju tri ocjene formira zajednička ocjena za svakog ispitanika izražena u vrijednostima prve glavne komponente za svaku česticu SSV skale. Komponentna analiza je izvršena na ukupno 156 ispitanika (90 iz refereničnog uzorka djece usporenog kognitivnog razvoja). Metodom glavnih komponenata za svaku česticu SSV skale izlučena je samo jedna značajna glavna komponenta. Za sve čestice bez iznimke izlučena je samo jedna značajna vlastita vrijednost veća od 1 i ona iscrpljuje od 84% (najmanja količina) do 99% (najveća količina) od ukupne varijacije ocjenjivača (u većini čestica ta vrijednost iznosi više od 94%). Može se, dakle, kazati da u većini čestica SSV

skale od ukupne varijance ocjenjivača više od 94% pripada zajedničkom predmetu mjerenja (objektivna varijanca). Korelacije pojedinih ocjenjivača s prvom glavnom komponentom su vrlo visoke i u većini slučajeva više od 0,95. Najmanje su korelacije u čestici br. 17 (Kako ti se sviđa u školi?), što znači da su se u ocjenjivanju odgovora na to pitanje ocjenjivači najviše razilazili.

5.2. Razlike između refreničnog uzorka učenika i djece usporenog kognitivnog razvoja u pojedinim česticama SSV skale

U daljoj analizi operiralo se, naravno, samo sa zajedničkom ocjenom svih tri ocjenjivača izraženom u vrijednostima prve glavne komponente (linearna regresija prve glavne komponente) za sve ispitanike u svim česticama SSV skale. U Tablici br. 1 prikazani su rezultati multiple analize varijance (MANOVA) za sve čestice.

Iz podataka u Tablici br. 1 vidimo po najprije da populacije iz kojih potječu uzorci imaju zajedničku disperziju, budući da F omjer nije statistički značajan, iz čega slijedi da je pretpostavka za provođenje postupka MANOVA I DISCRM zadovoljena. Wilksova lambda pokazuje da se oba uzorka s obzirom na čestice (varijable) SSV skale kao sistema međusobno značajno razlikuju. Vidi se to i otuda što su aritmetičke sredine u svim česticama (varijablama) za refreničnu grupu više od aritmetičkih sredina za uzorak djece usporenog kognitivnog razvoja, gdje su aritmetičke sredine praktično jednake.

No ta nam Tablica također pokazuje u kojim se česticama oba uzorka međusobno najviše razlikuju. Gledajući poje-

Tablica 1.

Podaci multiple analize varijance za 21 česticu SSV skale na uzorcima R i UKR učenika

Čestice SSV skale	Uzorci				Univarijantni F omjeri	Razine značajno- sti	
	R uzorak		UKR uzorak				
	X	SD	X	SD			
1	0,12	1,10	-0,16	0,84	2,92	0,086	
2	0,22	1,04	-0,30	0,87	10,57	0,002	
3	0,17	0,96	-0,24	0,99	6,53	0,001	
4	0,02	1,00	0,02	1,01	0,06	0,804	
5	0,20	1,03	-0,27	0,91	8,56	0,014	
6	0,32	0,62	-0,44	1,24	25,42	0,010	
7	0,31	0,90	-0,42	0,99	22,73	0,000	
8	0,18	1,03	-0,25	0,91	7,40	0,007	
9	0,15	0,88	-0,21	1,13	5,20	0,022	
10	0,09	0,99	-0,12	1,02	1,69	0,194	
11	0,02	0,99	-0,03	1,02	0,13	0,722	
12	0,09	0,89	-0,12	1,13	1,55	0,212	
13	0,10	1,06	-0,13	0,91	1,93	0,163	
14	0,14	1,05	-0,18	0,91	3,93	0,046	
15	0,11	0,96	-0,15	1,04	2,67	0,100	
16	0,06	1,08	-0,08	0,89	0,72	0,597	
17	0,07	1,18	-0,09	0,81	0,91	0,656	
18	0,04	1,07	-0,05	0,91	0,26	0,616	
19	0,01	0,97	-0,01	1,05	0,01	0,933	
20	0,23	0,96	-0,31	0,98	11,99	0,001	
21	0,20	0,98	-0,28	0,98	9,25	0,003	
Test H-1	jednakosti		dispersije		M=283,853	F=1,047	P=0,2980
Test H-2	Wilk sova		lambda = 0,6526			F=3,3396	P=0,000

dinačne varijable, značajne su pojedinačne razlike između oba uzorka dobivene u varijablama br. 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 14, 20 i 21. Osvrnemo li se na semantički sadržaj tih varijabli, možemo primijetiti da se one odnose na jakost želje za socijalnom pripadnošću i na vještine njezina ostvare-

nja (2), na vrijednost socijalne imitacije (3), na stav prema socijalno neprihvativom ponašanju, odnosno funkciji kazne (5), na spremnost preuzimanja odgovornosti za vlastite postupke (6), na odnos ili vrednovanje ponašanja u slučaju nezadovoljenja želja (7), na svladavanje agresivnosti

u interpersonalnim odnosima (8), na sklonost da se vlastito nepovratno dijeli s drugima (9), na pravo na vlastitu privatnost i odnos prema roditeljskom autoritetu (14), na samokritičnost i samopercepciju (20), te na razlikovanje moralne od materijalne štete (21). Manje su izražene razlike u ostalim varijablama, Ako svratimo pozornost na njihov semantički sadržaj, primijetit ćemo da se one uglavnom odnose na socijalnu solidarnost i sklonost pružanja pomoći drugima (4, 10, 11, 18, 15) te na ocjenu i doživljaj škole (16, 17, 18, 19). Možda bi ovdje bio opravdan zaključak da su razlike između djece refereničnog uzorka i uzorka djece usporenog kognitivnog razvoja najveće u odnosu prema onim varijablama kojima se u ispravnim odgovorima pretpostavlja zrelost prosuđivanja (naravno u odnosu prema dobi) određenih socijalnih situacija, vještina u njihovom ovladavanju i samokontrola, a manje su izražene u odnosu prema socijalnoj solidarnosti i doživljaju škole. Očito je da je razvoj nekih socijalnih stavova i vrijednosti više pod utjecajem kognitivne i emocionalne zrelosti, dok su neki drugi stavovi (socijalna solidarnost) više određeni nekim primarnim potrebama relativno neovisnima o kognitivnim funkcijama i o emocionalnoj zrelosti.

5.3. Diskriminativna analiza

Rezultat analize varijance potvrđen je također primjenom multiple grupne diskriminativne analize. Ekstrahirana je samo jedna diskriminativna funkcija koja iscrpljuje 100% traga diskriminativne matrice. Diskriminativna funkcija zajedno s drugim podacima analize prikazana je u Tablici br. 2.

Rezultati multiple grupne diskriminativne analize pokazuju da se referenični uzorak djece usporenog kognitivnog razvoja značajno razlikuju s obzirom na razinu razvoja socijalnih stavova i vrijednosti kako se oni mjere SSV skalom. Koeficijent kanoničke korelacije koji pokazuje maksimalnu povezanost između diskriminativne funkcije i binarne varijable pripadnosti jednom od uzoraka iznosi 0,589, a aproksimacija Wilksova testa putem Raova F testa i Bartlettova χ^2 testa pokazuje da je koeficijent kanoničke korelacije značajan. Kvadrat kanoničkog koeficijenta korelacije pokazuje proporciju zajedničke varijance između kriterija da li netko pripada refereničnom uzorku ili uzorku djece usporenog kognitivnog razvoja i varijabla socijalnih stavova i vrijednosti (varijabla diskriminativne funkcije), i on iznosi 0,35. Centroid za referenični uzorak iznosi -0,503, a za uzorak djece usporenog kognitivnog razvoja 0,683. Kako su rezultati mjerenja normalizirani i standardizirani, može se zaključiti da se centriodi međusobno razlikuju oko 1,2 standardne devijacije, što je prilično velika razlika.

Ako se osvrnemo na diskriminativnu funkciju, vidjet ćemo da iste one varijable u kojima se u analizi varijance aritmetičke sredine dvaju uzoraka najviše (značajno) međusobno razlikuju, pokazuju i najveće korelacije s diskriminativnom funkcijom pa je i tumačenje jednako prijašnjemu. Treba pripomenuti da je čitava diskriminativna funkcija negativno usmjerena (i centroid za učenike refereničnog uzorka ima negativnu vrijednost, iako su ti učenici bolji u aritmetičkim sredinama svih pojedinačnih varijabli – osim u jednom slučaju – od uzorka djece usporenog kognitivnog razvoja), dok centroid

Tablica 2.

Rezultati multiple grupne diskriminativne analize u prostoru 21 čestice (varijabli)
SSV skale

2.1.	F omjer za $H-2 = 3,40$ $df_1 = 21$ $df_2 = 134$		Razina značajnosti = 0,0000		
	λ	Kanonički R	R^2	Vlastita vrijednost	χ^2
	0	0,589	0,347	0,532	61,00
	df	Razina značajnosti	Wilksova lambda	Postotak traga	
	21	0,0000	0,65	100,00	

2.2. Faktorski sklop za diskriminativnu funkciju

varijabla		varijabla	
1	-0,230	12	-0,169
2	-0,427	13	-0,188
3	-0,340	14	-0,266
4	-0,033	15	-0,220
5	-0,387	16	-0,115
6	-0,635	17	-0,129
7	-0,605	18	-0,069
8	-0,361	19	-0,011
9	-0,305	20	-0,453
10	-0,175	21	-0,401
11	-0,048		

2.3. Postotak traga od R objašnjen korijenom

1	10,047
Centroidi uzoraka u jednodimenzionalnom diskriminativnom prostoru	
Refrenični uzorak	-0,503
Uzorak djece usporenog kognitivnog razvoja	0,686

djece usporenog kognitivnog razvoja ima pozitivnu vrijednost.

S diskriminativnom funkcijom u najvećoj mjeri koreliraju stavovi prihvaćanja odgovornosti za vlastite postupke, cijenjenje strpljivosti (odgađanje zadovoljenja želja), realističan odnos prema sebi (ni pesimističan ni pretjerano optimističan), razlikovanje moralnog od materijalnog zla, želja za socijalnom pripadnošću i vještine da se ona ostvari, vještine u interpersonalnim odnosima u konfliktnim situacijama, sklonost da se vlastito dijeli s drugima, pravo na privatnost. U tim se varijablama najviše razlikuju učenici refreničnog uzorka od uzorka djece usporenog kognitivnog razvoja. Mnogo manje korelacije s diskriminativnom funkcijom pokazuju one varijable SSV skale koje se odnose na socijalnu solidarnost, pružanje pomoći drugima te na vrednovanje i doživljaj škole.

6. ZAKLJUČCI

Metoda glavnih komponenta je poka-

zala da se u ocjenjivanju učeničkih odgovora na pitanja SSV skale može postići visoka objektivnost, ako se ocjenjivači pridržavaju predloženih kriterija. Analiza varijance i diskriminativna analiza podataka ispitivanja SSV skalom pokazale su da se učenici refreničnog uzorka drugog i trećeg razreda osnovne škole značajno razlikuju od učenika usporenog kognitivnog razvoja istih razreda. Te su razlike mnogo više izražene u odnosu prema onim varijablama u kojima veću ulogu imaju neke kognitivne funkcije u formiranju stavova i vrijednosti nego u odnosu prema onim varijablama koje su određene nekim primarnim potrebama relativno neovisnima o kognitivnim funkcijama (socijalna solidarnost). Ovi nalazi pružaju nam i određen uvid u pragmatičku valjanost SSV skale, budući da ona diskriminira ispitanike različitih populacija u skladu s očekivanjima. Analiza dječjih odgovora na pitanja SSV skale pruža i mogućnost planiranja odgojnog i rehabilitacijskog rada s učenicima usporenog kognitivnog razvoja.

LITERATURA

1. Cooley, W. W., Lohnes, P. R.: *Multivariate data analysis*. Wiley and Sons, New York, 1971.
2. Stančić, V.: *Skala za ispitivanje stavova i vrijednosti (SSV skala) – Provizorni priručnik*. Fakultet za defektologiju, Zagreb, 1983.
3. Stančić, V., Mavrin–Cavor, Lj. i Levandovski D.: *Evaluacija socijalizacijskih i obrazovnih efekata odgoja, obrazovanja i rehabilitacije djece usporenog kognitivnog razvoja – Opus istraživanja*. Fakultet za defektologiju, Zagreb, 1984.

ATTITUDES AND VALUES OF CHILDREN OF NORMAL AND THOSE OF RETARDED COGNITIVE DEVELOPMENT

SUMMARY

A scale for the study of attitudes and values (SSV Scale) was administered in a sample of 90 second and third grade pupils of normal cognitive development and in a sample of 66 second and third grade pupils of retarded cognitive development (their IQs ranged from 49 to 77). The multivariate analysis of variance (MANOVA) and multiple group discriminant function analysis (DISCRM) were applied. A significant difference in the development of attitudes and values as measured by the SSV Scale was found between the two groups of pupils. The difference between the centroids of the groups studied is 1.2 standard deviation, and it is statistically significant. The greatest differences between the two samples of subjects were manifested in those variables of the SSV Scale by which the maturity in evaluation of certain social situations and self-control were examined. The differences are manifested to a less degree, or are non-existent, in variables by which social solidarity and evaluation of the school are tested.